

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ та МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМЦІВ

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА

Електронні методичні рекомендації
та матеріали до практичних занять з курсу
для здобувачів першого курсу філологічного факультету
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія

ОДЕСА
2023

**УДК 811'161.2'06'34(072)
С916**

Укладач:

М. Л. Дружинець, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рецензенти:

А. П. Романченко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Н. О. Кравченко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рекомендовано вченою радою філологічного факультету

ОНУ імені І. І. Мечникова

Протокол № 3 від 8 листопада 2023 р.

С916 **Сучасна** українська мова [Електронний ресурс] : електрон. метод. рекомендації та матеріали до практичних занять з курсу «Сучасна українська мова» для здобувачів першого курсу філологічного факультету першого (бакалавр.) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія / уклад.: М. Л. Дружинець. – Одеса, 2023. – 39 с. – 0,7 МБ.

У методичних рекомендаціях і матеріалах до практичних занять висвітлюються основні положення робочої програми курсу «Сучасна українська мова», сформульовано предмет, мету, завдання, представлено зміст курсу, подано рекомендовану літературу, перелік питань для підсумкового контролю та колоквіуму, завдання для практичних занять і контрольних робіт, ІСЗ, форми оцінювання.

Методичні рекомендації розраховані на студентів очної / заочної форм навчання спеціалізацій «Українська мова та література», «Прикладна лінгвістика» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та допоможуть при підготовці до практичних занять, при самостійному виконанні завдань.

УДК 811.161.2'06'34(072)

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Зміст навчальної дисципліни.....	5
Тематика практичних занять і завдання.....	6
Самостійна робота.....	19
Індивідуальне самостійне завдання.....	19
Колоквіум.....	20
Контрольна робота (1 семестр).....	20
Контрольна робота (2 семестр).....	21
Питання для підсумкового контролю.....	21
Оцінювання.....	23
Рекомендована література.....	24
Глосарій.....	28

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Сучасна українська мова» викладається здобувачам першого курсу філологічного факультету першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія і відповідає освітній програмі підготовки бакалаврів спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 «Українська мова та література», 035.10 «Прикладна лінгвістика».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система звукових одиниць сучасної української літературної мови, фонетична та фонематична транскрипції.

Міждисциплінарні зв'язки: вступ до мовознавства, загальне мовознавство, історія українського мовознавства; лексикологія, стилістика, морфеміка, словотвір сучасної української літературної мови,

Програма навчальної дисципліни складається з **таких змістових модулів:**

1. Фонетичні одиниці мови і мовлення. Позиційні та комбінаторні зміни голосних і приголосних.
2. Система фонем сучасної української літературної мови в парадигматичному та синтагматичному аспектах. Позиційні та історичні чергування.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: виробити в студента-першокурсника потреби свідомого засвоєння теоретичних засад курсу фонетики, фонології, орфоепії, графіки і прагнення до творчого використання усього багатства звукових засобів рідної мови у сфері професійної діяльності та приватного спілкування; ознайомити з типами звукових змін у мовленнєвому потоці та навчити їх з'ясувати способами і засоби передавання звукового мовлення на письмі; сприяти розумінню загально внутрішніх і часткових фонетичних законів та дальшому формуванню усвідомлення національної ідентичності й ролі літературної мови в цьому процесі.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Сучасна українська мова. Морфологія» є такі:

- з'ясувати предмет і завдання курсу;
- ознайомити з фонетичною, фонологічною, орфоепічною та графічною системами української мови;
- сприяти оволодінню мовними літературними нормами;
- формувати у студентів навички аналізувати різні теоретичні та практичні підходи до звукового ладу мови;
- навчити розрізняти позиційні та історичні фонетичні зміни;

навчити студентів фахово послуговуватися засобами фонетичного та фонематичного письма;

підвищити наукову обізнаність студентів;

створити надійне підґрунтя для використання набутих знань у побутовій та професійній практиці, увиразнюючи теоретико-практичний характер дисципліни.

Мета та завдання курсу «Сучасна українська мова» (всього 90 (90) годин, із них – 20 (16) лекційних годин, 16 (12) годин практичних занять, 54 (62) години самостійної роботи), скеровані на формування таких умінь і навичок здобувачів:

бакалаври повинні **знати** :

- основи теоретичної бази та термінологійний апарат курсу;
- довідкову літературу з питань орфоєпії, фонетики, фонології, графіки сучасної української літературної мови;
- фонетичні одиниці мови та мовлення;
- аспекти та методи вивчення мовних звуків;
- артикуляційні й акустичні властивості звуків сучасної української літературної мови та основи їх класифікації;
- звукозміни (асиміляція, акомодация, дисиміляція, спрощення, чергування);
- основи транскрибування;
- основні поняття фонології;
- модифікації й альтернації голосних і приголосних;
- систему голосних і приголосних фонем та їх характеристику в парадигматичному та синтагматичному аспектах;
- орфоєпічні норми;

бакалаври повинні **вміти**:

- аналізувати матеріал з фонетики й орфоєпії у відповідності з науковими нормами;
- творчо підходити до вибору фонетичних засобів у відповідності із метою та завданням самовдосконалення в процесі професійної діяльності;
- писати спрощену та деталізовану фонетичну й фонематичну транскрипції;
- аналізувати асимілятивно-дисимілятивні зміни;
- розрізняти чергування (позиційні й історичні);
- розрізняти модифікації (позиційні та комбінаторні);
- визначати алофони фонем, вказуючи варіанти та варіації;
- робити повний фонетичний, фонологічний, орфоєпічний, графічний розбір слова;
- застосовувати норми вимови голосних, приголосних, звукосполук;
- аналізувати сегментні й суперсегментні одиниці сучасної української літературної мови та виявляти їхню національну специфіку.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методичні рекомендації та матеріали до практичних занять укладено відповідно до робочої програми курсу «Сучасна українська мова» за двома базовими блоками, кожний із яких представлений змістовим модулем з відповідною тематичною рубрикацією:

Змістовий модуль 1. Фонетичні одиниці мови і мовлення. Позиційні та комбінаторні зміни голосних і приголосних

Тема 1. Вступ. Фонетика як розділ мовознавства.

Тема 2. Фонетичне членування мовленнєвого потоку. Сегментні та суперсегментні фонетичні одиниці.

Тема 3. Фонетична та фонематична транскрипція

Тема 4. Вокалізм сучасної української літературної мови. Позиційні та комбінаторні зміни.

Тема 5. Консонантизм сучасної української літературної мови.

Тема 6. Орфоепія СУЛМ. Основні норми вимови голосних, приголосних, звукосполучень у рідномовних та іншомовних словах.

Тема 7. Комбінаторні та позиційні звукозміни приголосних. Регресивна асиміляція.

Тема 8. Асимілятивне подовження (подвоєння) приголосних. Наслідки прогресивної асиміляції та дисиміляції приголосних.

Змістовий модуль 2. Система фонем сучасної української літературної мови в парадигматичному та синтагматичному аспектах. Позиційні та історичні чергування

Тема 9. Фонологія. Основні поняття фонології. Система фонем сучасної української літературної мови. Звукова реалізація фонем.

Тема 10. Голосні фонем, їх характеристика в парадигматичному та синтагматичному аспектах. Позиційні чергування голосних. Звукові поля голосних фонем.

Тема 11. Приголосні фонем, їх характеристика в парадигматичному та синтагматичному аспектах. Позиційні чергування. Звукові поля приголосних фонем.

Тема 12. Чергування фонем. Історичні та фонетичні чергування за різними фонологічними школами.

Тема 13. Чергування голосних фонем.

Тема 14. Чергування приголосних фонем.

Тема 15. Графіка сучасної української літературної мови.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ і ЗАВДАННЯ

Практичне заняття № 1 (2 год)

Тема: Фонетична та фонематична транскрипції. Основні норми вимови голосних, приголосних, звукосполучень у рідномовних та іншомовних словах.

План:

1. Завдання, принципи і правила фонетичної транскрипції.

2. Завдання, принципи і правила фонематичної транскрипції.
3. Основні відмінності у фонематичному записі за різними теоріями.
4. Основні риси сучасної української літературної вимови:
 - а) вимова голосних;
 - б) вимова приголосних;
 - в) вимова звукосполук приголосних — дзвінких із глухими, свистячих із шиплячими, проривних зубних із свистячими та шиплячими, твердих із м'якими.
5. Евфонічне чергування голосних та приголосних.
6. Орфоепія слів іншомовного походження.

Література:

- Дружинець М. Л.* Українська орфоепія: історія, теорія, практика. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 122 с.
- Розгон В. В.* Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.
- Семенюк О. А.* Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О. М., 2018. 168 с.
- Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.
- Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.
- Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 213 с.
- Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.
- Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г.* Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Запишіть текст: а) повною фонетичною транскрипцією; б) фонематичною транскрипцією. Встановіть у підкреслених словах співвідношення між буквами, фонемами, звуками.

1. Змалку кохайтесь в освіті, змалку розширюйте ум, бо доведеться у світі великих навчатися дум (Граб.). 2. Ми, українці, – нація, яка споконвіку прагне багато знати, а це утверджує нашу віру у вічне життя на цій землі (Я.Гоян). 3. Вечоріло. В хатинці було холодно, вогко й темнувато (Вин.).

2. Слова, подані у фонематичній транскрипції, запишіть повною фонетичною транскрипцією. Встановіть співвідношення між фонемами і звуками.

/міжміс'кі/, /легкий/, /сир'ітство/, /сус'ідство/, /голубчик/, /деревце/, /розшук/, /жит'т'а/, /купайешс'а/, /б'їет'с'а/, /зхати/, /вітчим/, /підземний/, /піджовтит'/, /шчоміс'ац'а/, /йачмінний/.

3. Зіставте фонетичну транскрипцію із двома варіантами запису фонематичною транскрипцією. Дайте пояснення відмінностей у фонематичному записі за терією, якої дотримувався Ю. О. Карпенко та за теорією, якої дотримувалася Н. І. Тоцька.

[б о р о д' б а] – /б о р о т' б а/, /б о р о д' б а/

[с'ц'і д и т и] – /зц'і д и т и/, /с'ц'і д и т и/

[х о ч е^н ц а] – /х о ч е т' с' а/, /х о ч е ц' ц' а/.

4. Прочитайте вголос текст, запишіть фонетичною транскрипцією. Проаналізуйте вимову наголошених і ненаголошених голосних.

На зеленому горбочку,
у вишневому садочку,
притулилася хатинка,
мов маленькая дитинка,
стиха вийшла виглядати,
чи не вийде її мати (Леся Українка).

5. Затранскрибуйте слова, дотримуючись орфоепічних норм, і запишіть на диктофон:

а) вершина, вечоріти, білесенький, вишенька, важений, заплету, пшениця, бери, греби;

б) вариво, бриніти, величезний, книжки, вулиця, пишіть, пливе;

в) вбозтво, вбїг, вбїк, любов, кров, навчання, ввічливий, ходив, вказівка, працював, вовк;

г) іній, інший, іноді, історія;

г) дзеркало, гудзик, дзьоб, підзаголовок, відзначити, підземелля;

д) усміхається, заєць, оглядається, втихомиряться, віється, випаюється, орються;

е) розумниця, поріг, кожух, проміння, доріг, подушка;

є) дошці, пляшці, дужці, внучці, водичці;

ж) боїшся, вчепишся, борешся, женешся, не мажся, не морочся, налагодься;

з) журналістці, невістчин, поїздці, Парасчин;

и) швидкий, молодший, багатший, підживити, відчистити;

і) шість, шістнадцять, шістсот;

ї) безмовний, безчестя, безшумний, безталанний, безкласовий;

й) винуватця, ворітця, дорожчий, досвідчений, блюдце, борідці;

к) нігті, дьогтю, молотьба, просьба.

6. Прочитайте текст вголос, запишіть фонетичною транскрипцією. Визначте усно співвідношення голосних і приголосних. Запишіть звукові моделі слів.

Чорний ліс, біла дорога, жовтий місяць. Хтось, либонь, іде слідом за тобою, бо чого б це раптом зупинився та й, обернувшись, вглядався б у пройдений шлях. Хтось-таки йде, і ти виразно чуєш шурхотливий, наче аж поповзом по піску, звук ходи... Йде не тільки по дорозі, йде також поміж граблів і, либонь, високо піднімає ноги та обережно ставить їх, бо лише скрадливий шурхіт чується ледь-ледь та зітхання зів'ялої гіркоти (С. Гуцало).

Зразок: біг, грім – ППІ, ПППІ.

Практичне заняття № 2 (2 год)

Тема: Вокалізм сучасної української літературної мови. Позиційні та комбінаторні зміни голосних.

План:

1. Загальна характеристика голосних звуків сучасної української літературної мови.
2. Артикуляційно-акустична характеристика голосних у сильній позиції. Класифікація голосних:
 - а) за місцем артикуляції;
 - б) за ступенем підняття язика до піднебіння;
 - в) за участю в артикуляції губ.
3. Артикуляційна та акустична характеристика голосних у слабкій позиції.
4. Комбінаторні та позиційні звукозміни голосних у мовленні.
5. Звукові поля голосних фонем.

Література:

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О.М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Подані нижче слова запишіть повною фонетичною та фонематичною транскрипціями і виконайте такі завдання:

а) назвіть голосні у сильній позиції та дайте їх повну артикуляційну характеристику;

б) назвіть голосні у слабкій позиції та дайте їх повну артикуляційну характеристику. Поясніть комбінаторні та позиційні модифікації голосних.

Розумниця, тихесенький, письменник, життя, весна, люлька, куля, молодіти.

2. Запишіть подані слова повною фонетичною та фонематичною транскрипціями. Окресліть звукові поля фонем /e/, /и/, /o/.

а) Вершина, медик, легенько, неділя, усміхається.

б) Грибний, близенько, билина, писати.

в) Зозуля, розум, голубити, льон, проміння, Льоня.

Практичне заняття № 3 (2 год)

Тема: Консонантизм сучасної української літературної мови

План:

1. Визначення приголосних. Відмінність артикуляції приголосних від артикуляції голосних.

2. Класифікація приголосних:

а) за участю голосу і шуму;

б) за місцем творення;

в) за способом творення;

г) за твердістю і м'якістю.

3. Особливості позначення приголосних фонем на письмі (букви, їх кількість, сполучення букв, знаки).

Література:

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О. М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Запишіть співвідносні пари приголосних звуків за дзвінкістю-глухістю, твердістю-м'якістю. Назвіть приголосні, які не мають корелятивної пари за цими ознаками, поясніть чому.

2. Запишіть слова фонематичною транскрипцією, охарактеризуйте спосіб творення кожного приголосного.

а) Щільно, блакитний, вдячність, фіолетовий, військо, міцно, джміль.

б) Повітря, мріється, дзвіночки, обличчя, журавель, заскрипіти.

в) Немовбито, абощо, змагається, недосяжність.

3. Запишіть тест повною фонетичною транскрипцією, дайте повну артикуляційну характеристику приголосних (без повторення).

Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів (Ст.).

Практичне заняття № 4 (2 год)

Тема: Комбінаторні та позиційні зміни приголосних. Регресивна асиміляція. Дієреза.

План:

1. Загальна характеристика модифікацій приголосних: комбінаторні та позиційні звукозміни.

2. Акомодація та її найхарактерніші вияви.

3. Асиміляція та її різновиди: а) прогресивна та регресивна; б) повна і часткова; в) суміжна (контактна) і на відстані; г) закріплена і незакріплена на письмі.

4. Типи регресивної асиміляції за характером артикуляційних змін приголосних: а) за дзвінкістю та глухістю; б) за місцем творення; в) за

способом творення; г) за місцем і способом творення; г) за м'якістю і твердістю.

5. Спрощення груп приголосних (дієреза) у писемній та усній формі української літературної мови.

Література:

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О.М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Прочитайте речення, виявіть слова, при вимові яких відбувається асиміляція приголосних, запишіть слова спрощеною фонетичною транскрипцією і покажіть звукозміни.

1. Земля не може жити без сонця, а людина без щастя (Ст.). 2. Дивишся й не надивишся, дишеш і не надивишся тим чистим, гарячим та пахучим повітрям (Н-Лев.). 3. Тяжкий біль безжалісною лапою зчавлює парубоче серце (Ст.). 4. Весняний вітер стиха віяв над виноградниками (Коц.). 5. Заберіть звідси ці квіти (Підмог.). 6. Я з усієї сили зціплюю зуби, щоб не труситись (Тют.). 7. Серце Соломії рвала та просьба Остапова, а голова шукала способу (Коц.). 8. Вогкий холод зціплював кров у жилах, доймав до костей... (Коц.). 9. Джерин садок завітчався білим цвітом (Н-Лев.). 10. Мак висить на жердці у сінях (Гуц.). 11. Неподалеку в натовпі біля конов'язі

Гмиря спідлоба пильно дивиться на нього, і губи звело йому в злорадній усмішці (Гол.). 12. Ми укупочці колись росли, маленькими собі любились (Т.Ш.).

2. Подані слова прочитайте вголос і запишіть фонетичною транскрипцією. Згрупуйте їх відповідно до видів асиміляції: а) за дзвінкістю і глухістю; б) за місцем творення; в) за способом творення; г) за місцем і способом творення; ґ) за м'якістю-твердістю. Вкажіть, як відбита асиміляція на письмі.

Списати, розшити, зжитися, вогкий, розквіт, велетні, людський, безшовний, жінці, на квітці, свіжість, з журавлем, вмощується, в'ється, дігтяр, невістчин, боротьба, сніг, дощі, честь, зсушити, тут же, пісняр, просьба, піщаний, Одещина, футбол, гратчастий, п'ятдесят, датчанин, спілці, у ручці, ворітця, молодший.

3. Проаналізуйте асиміляцію приголосних у підкреслених словах.

1. Океан мічної ночі розливається навкруги (Гонч.). 2. Він же розказував українські народні анекдоти, смішні, повні жарту (Н-Лев.).

4. Від поданих іменників і дієслів утворіть похідні слова так, щоб виявлялося спрощення груп приголосних. Поясніть вимову і написання.

Млюсть, пристрасть, кореспондент, опонент, кістка, капость, компост, жалість, хвастатися, пеститися, виїздити, тиждень, випуск, риск, агент.

Практичне заняття № 5 (2 год)

Тема: Асимілятивне подовження (подвоєння) приголосних. Наслідки прогресивної асиміляції та дисиміляції приголосних.

План:

1. Наслідки прогресивної асиміляції в українській літературній мові.
2. Асимілятивне подовження (фонемне подвоєння) приголосних.
3. Розрізнення асимілятивного подвоєння та :
 - а) подвоєння приголосних внаслідок збігу на межі морфем;
 - б) традиційного подвоєння в словах іншомовного походження.
4. Наслідки дисиміляції в українській літературній мові.

Література:

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О. М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів на пряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова

і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань, 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Подані речення запишіть фонетичною транскрипцією. Підкресліть слова з подовженими приголосними, при цьому виділіть: а) фонетично подовжені приголосні внаслідок регресивної асиміляції; б) історично подовжені приголосні внаслідок прогресивної асиміляції; в) подовжені приголосні внаслідок збігу звуків на морфемному шві; г) подовжені в іншомовних словах.

1. Там, де зорі сяють з-за гори, над водою гнуться явори (Мал.). 2. Здоровенний дуб розлігся, розширився своїм кострубатим гіллям так, що аж темно під ним (Коц.). 3. Хочеться говорити про життя, про його величезні відкриття серед наших благородних людей і з подякою схилити голови перед юнаком, що поніс труд бою і піднісся до безсмертя в смертному нерівному бою (Довж.). 4. Внизу пульсувала сувора буденність у венах провулків, в артеріях-ріках (Б. Ол.). 5. Відчувши ласку сонця й вітерця промерзле в рільях проросте насіння (Перв.). 6. На самій верховині гори бовваніють руїни стародавнього замку (Гонч.). 7. По піскуватій лінії берега, серед гністих садків, білили розкішні вілли (Коц.). 8. Збірники апофегм публікували такі видатні гуманісти, як Ф. Петрарка, Дж. Бокаччо, Л. Гвіччардіні, Е.Роттердамський (Каш.).

2. З поданого переліку виберіть слова, в яких наявна дисиміляція приголосних звуків.

Рушниця, місячний, молочник, точно, соняшник, сердечний, ніхто, публічний, порушник, вічний, потішний, ячня, торішній, заручини.

3.3 поданих речень виберіть і запишіть фонетичною транскрипцією слова, в яких наявна дисиміляція приголосних, і виконайте такі завдання: а) випишіть звуки, між якими відбувається взаємодія; б) позначте напрямок впливу і його наслідки.

1. І соняшник злоголовий лице за сонцем поверта (Сос.). 2. Усе у неї одні такі думки та гадки... аж сплакне сердешна, як їй допече до серця (Кв.-Осн.). 3. Вона золота, золотісінька, не знає як їй судилося вмерти, чи судилося лягти їй святими білими німбами на нерозгадану тайну пшеничної скибки... (Драч).

4. Усі бачили, сам Бог бачив, як ми перед ним у церкві на рушнику ставали (Мирн.). 5. І не мірошникує, а голова борошном припала (Н. тв.).

Практичне заняття № 6 (2 год)

Тема: Фонологія. Основні поняття фонології. Система фонем сучасної української літературної мови. Звукова реалізація фонем.

План:

1. Склад фонем (голосних і приголосних) сучасної української літературної мови за науковими джерелами.
2. Фонема та алофон.
3. Головний вияв. Алофон: позиційний, комбінаторний та факультативний.
4. Додатковий варіант фонем.
5. Відмінність у поглядах вчених на розуміння фонем та алофонів.

Література:

Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О.М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Сучасна українська літературна мова: підруч. / А. П. Грищенко, Л.І.Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Запишіть склад фонем (голосних і приголосних) за підручником СУЛМ / А. П. Грищенко та Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Викладіть відмінності.

2. Слова, записані фонематичною транскрипцією, запишіть орфографічним записом. Встановіть відповідність між буквами і фонемами.

/дріжджі/, /дз'авкати/, /вийжджений/, /дз'уркотіти/, /вйетнам/, /девйат'/, /йашчик/, /підземел'л'а/, /бойішс'а/, /зходженна/, /смійут'с'а/, /йагн'а/, /йідал'на/, /шчітка/, /йашчірка/, /обличча/, /йул'а/.

3. Слова, записані фонетичною транскрипцією, запишіть фонематичною транскрипцією, встановіть співвідношення між фонемами і звуками, назвіть алофони фонем кожного слова. Розрізніть варіанти та варіації фонем.

[w^oохкий], [p^oоспи^eш'іц': а], [ш:ити], [б^oу·р'ідка], [ми^eлу·j·eⁱ·с':а], [п'ізн'ій], [п'і дз'земній], [v^eу^чау], [v'іч:и^eзн'аній], [w^oогзал], [p^oожчишча·j·у·ц': а]

Практичне заняття № 7 (2 год)

Тема: Голосні та приголосні фонем, їх характеристика в парадигматичному та синтагматичному аспектах. Звукові поля фонем. Позичійні чергування.

План:

1. Характеристика фонем в парадигматичному аспекті.
2. Характеристика фонем в синтагматичному аспекті.
3. Поняття «звукове поле фонем». Компоненти звукового поля.
4. Звукове поле приголосних фонем.
5. Позичійні чергування — чергування алофонів фонем.
6. Чергування алофонів (варіацій) голосних фонем.
7. Чергування алофонів приголосних фонем.

Література:

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О. М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Запишіть ряди слів фонематичною та повною фонетичною транскрипціями. Покажіть звукову реалізацію названої фонемі у даному ряді слів. Назвіть варіанти та варіації.

1. /д/: доля, дні, молодший, відсіяти;
2. /ш/: шостий, шість, розвиваєшся, товариш друга;
3. /с/: сіни, ось де, ось що, купатись же;
4. /х/: хоробрий, хіба, чужих дітей;
5. /з/: зима, розсідлати, розхитати, з джерела, з чим, пізній.

2. До наведених слів доберіть форми, в яких би виявилися позиційні чергування голосних і приголосних звуків. Випишіть морфему, в якій відбувається чергування, і звуки, які чергуються.

Тихо, ворота, ім'я, людина, ніготь, жовтень, балочка, розумітися, мучитися, отець, мислити, завод.

3. До поданих словосполучень подайте такі, при зіставленні з якими виявлялися б чергування [y] – [ǔ], [i] – [ī].

Усе своє життя, вскочив у вогонь, Прип'ять і Десна, поплив у море, затримався в Одесі, ананаси й апельсини, пішли в оперу, хороший учитель, бадьорість і здоров'я, довго йшов, яблуко впало м'яко.

Практичне заняття № 8 (2 год)

Тема: Історичні чергування голосних і приголосних фонем.

План:

1. Історичні чергування. Відмінність історичних чергувань від позиційних.
2. Найдавніші чергування голосних у коренях слів.
3. Чергування /o/, /e/ з /i/.
4. Чергування /o/, /e/ з нулем звука.
5. Чергування /e/ з /o/ після шиплячих та /й/.
6. Чергування /o/ з /и/ та /e/ з /и/ у сполученні з сонорними /р/, /л/.
7. Чергування /г/ – /ж/, /к/ – /ч/, /х/ – /ш/.
8. Чергування /г/ – /з'/, /к/ – /ц'/, /х/ – /с'/, /г/ – /дз'/.
9. Чергування фонем як наслідок взаємодії з колишнім й.
10. Чергування однієї фонемі із сполученням двох фонем.

11. Чергування пригоосних як наслідок дисиміляції.

Література:

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О. М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Виконати завдання:

1. Згрупуйте слова відповідно до типів чергувань голосних. Поясніть чим зумовлені ці чергування фонем.

Сльоза, вечеря, півень, дьоготь, текти, пшоно, прати, копійок, кисень, брова, стій, летіти, півня, стерти, копієчка, ліктя, женити, Канів, стояти, бренькіт, гусені, осіб, Канева, осінь, Київ, чорнобривий, політ, лікоть, жонатий, осені, нігтя, стирати, ніготь, бриніти, пшениця, сліз, Києва, дьогтю, гусінь, особа, витікати, перу, кисню, звечора.

2. Поясніть, чому в поданих словах фонемі /o/, /e/ не чергуються з /i/. Згрупуйте ці слова відповідно до правил.

Олівець, кілок, дзвінок, мороз, ворона, колос, берег, зелень, торг, жовтий, морква, водовоз, діжечка, доленька, кінець, чобіток, город, дерев, сорок, борг, кров, джерел, велет, товстий, скороход, ниточка, зірочка, вихователь, автор, закон, мислитель, стілець, тихесенький, порт, модель, чверть, жертва, екзамен, молот, сором, синочок, словник, салон, готель.

3. Доберіть споріднені слова, які б при словотворенні та словозміні відбивали чергування, що є наслідком I та II палаталізації. Дайте усне пояснення цих чергувань.

Книга, жінка, молоко, берег, вік, рука, крига, нога, батіг, вухо, дорога, страх, бік, свекруха, горох, рух, подруга, кібернетика, сойка.

4. Від поданих нижче дієслів утворіть форми 1-ої особи однини теперішнього часу. Поясніть чергування приголосних.

- а) Ходити, летіти, косити, спекти, трусити;
- б) зварити, манити, молоти, пороти, створити;
- в) любити, графити, зловити, ломити, ліпити.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Протягом семестру студент/ка виконує такі види самостійної роботи:

1. Готується до практичних занять із використанням навчальної та наукової літератури. Контролюється під час занять.
2. Конспект тем, що винесені на СРС, зокрема: *Графіка сучасної української літературної мови; Сегментні та суперсегментні фонетичні одиниці; Голосні фонем, їх характеристика в парадигматичному та синтагматичному аспектах. Позиційні чергування голосних. Звукові поля голосних фонем* – здають за 2 тижні до початку сесії.
3. ІСЗ – це повний фонетичний, фонологічний, орфоепічний, графічний, орфографічний розбір двох слів, який роблять студенти очної та заочної форм навчання.
5. Для студентів, що навчаються за індивідуальним графіком передбачене проведення колоквиуму та виконання завдань до кожного практичного.
6. Для студентів заочної форми навчання передбачені 2 контрольні роботи. Контрольні роботи студенти заочної форми навчання здають перед початком сесії.
7. На останньому практичному занятті студенти пишуть підсумкове тестування.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ САМОСТІЙНЕ ЗАВДАННЯ

Фонетичний, фонологічний, орфоепічний, графічний, орфографічний аналіз слова

1. Подати аналізоване слово в орфографічному записі. Назвати букви.
2. Записати слово фонематичною транскрипцією. Назвати фонем і встановити співвідношення між ними та буквами.
3. Записати слово деталізованою фонетичною транскрипцією, пояснити вимову.
4. Назвати алофони відповідної фонемі.
5. Дати повну акустично-артикуляційну характеристику кожного звука.
6. Виявити і проаналізувати наявні звукозміни: асиміляцію, акомодацию, дисиміляцію, спрощення в групах приголосних.
7. Показати чергування алофонів фонемі (позиційні).

8. Виявити і проаналізувати можливі історичні чергування в основі цього слова при словозмінні чи словотворенні.
9. Дати короткі пояснення доісторії виникнення цього чергування.
10. Назвати орфограми, сформулювати правила і принципи правопису.

КОЛОКВІУМ

Тематика: Зміни у мовленнєвому потоці. Чергування

Питання для колоквіуму :

1. Висвітліть типи змін приголосних у мовленнєвому потоці.
2. Поясніть акомодацию приголосних до голосних і голосних до приголосних.
3. Обґрунтуйте асиміляцію приголосних та її різновиди.
4. Схарактеризуйте асиміляцію приголосних за участю голосу і шуму.
5. Поясніть асиміляцію приголосних за місцем творення. Взаємодія у мовленні свистячих із шиплячими.
6. Схарактеризуйте асиміляцію приголосних за місцем і способом творення. Зміна проривної вимови на зімкнено-прохідну.
7. Обґрунтуйте асиміляцію приголосних за м'якістю і твердістю. Варіантна вимови сполучень приголосних.
8. Висвітліть наслідки дисиміляції приголосних.
9. Обґрунтуйте позиційні фонетичні (живомовні) чергування голосних.
10. Висвітліть позиційні фонетичні (живомовні) чергування приголосних.
11. Висвітліть найдавніші чергування голосних у коренях слів.
12. Висвітліть чергування /o/ та /e/ з /i/ та з нулем звука.
13. Чергування /e/ з /o/ після шиплячих та /й/.
14. Фонема /e/, /o/ та /и/ у сполуках із плавними /р/, /л/.
15. Схарактеризуйте I та II палаталізації.
16. Обґрунтуйте чергування приголосних у дієслівних формах та його функції.

КОТРОЛЬНА РОБОТА

для студентів заочної форми навчання

1 семестр

1. Записати самостійно дібраний текст із 30 слів фонетичною транскрипцією, виписати приголосні звуки без повторень і дати кожному з них повну характеристику.
2. Протранскрибувати слова. Встановити різницю між написанням і вимовою. Знайти випадки прогресивної та регресивної асиміляції
I варіант: лічба, принісши, бджола, в'ється, безжалісний, знання.
II варіант: стіна, зшити, людський, річці, анекдот, розповісти.
3. Подані слова записати фонетичною транскрипцією. Пояснити випадки акомодации приголосних до голосних
I варіант: фіалка, голубка, куток, похід, очі.
II варіант: вітаміни, льон, дудочка, місячний, пісенний.

4. Подані слова записати фонетичною транскрипцією. Пояснити випадки асиміляції, охарактеризувати їх.
I варіант: відчепитися, усядся, віджати, зжувати, стежці, сказати.
II варіант: блюдці, під джерелом, без джему, сітчатка, доріжці, сфотографувати.
5. Записати слова фонетичною транскрипцією, охарактеризувати звукові зміни
I варіант: нижчий, кореспондентський, яєчня, знаряддя, сільський (сельський), бджола (бъчела)
II варіант: вищий, (польський) польський, молочний, пестливий, колосся, руський (руський).

КОТРОЛЬНА РОБОТА

для студентів заочної форми навчання

2 семестр

1. Записати самостійно дібраний текст із 30 слів фонетичною і фонематичною транскрипцією.
2. Протранскрибувати слова. Встановити різницю між написанням і вимовою. Пояснити позиційні чергування.
 1 варіант – *лічба, принісиши, книжці, в'ється, безжалісний, свічці.*
 2 варіант – *дужці, зшити, людський, річці, кішці, солодший.*
3. Записати слова паралельно фонетичною транскрипцією і фонематичною. Назвати варіант, в якому реалізується кожна фонема у слові:
 1 варіант – *розширений, людство, вітаєшся, упав.*
 2 варіант – *обличчя, схиляються, пшеничний, легкий.*
4. Записати кожне слово фонетичною і фонематичною транскрипціями. Окреслити звукові поля фонем 1 в. – /т/, 2 в. – /ч/
 1 в. – *братній, починається, тихо, боротьба, завітчаний, тінь.*
 2 в. – *чисто, лічба, чітко, у молочці, яєчня.*
5. Записати слова фонетичною і фонематичною транскрипціями в дві колонки. У першу колонку – слова, при зіставленні яких виявляються позиційні чергування звуків, у другу – слова, при зіставленні яких виявляються історичні чергування фонем. Підкреслити звуки, які чергуються:
 1 в. – *молочний, ніжка, розкрити, сходження, учишся, зломлений, можу.*
 2 в. – *мажся, ходжу, отчий, маж, розкрийти, ручний, молоці*

Питання для підсумкового контролю

1. Фонетика як розділ мовознавства, предмет і завдання.
2. Зв'язок фонетики з іншими розділами мовознавства.
3. Сегментні фонетичні одиниці – фраза, синтагма, фонетичне слово, склад, звук.

4. Суперсегментні фонетичні одиниці. Український наголос, його особливості та функції.
5. Інтонація, її складники та роль у мовленні.
6. Аспекти вивчення мовних звуків. Фізичний аспект.
7. Артикуляційний аспект вивчення мовних звуків; будова мовленнєвого апарату.
8. Фонологічний аспект вивчення мовних звуків. Поняття про фонему. Фонема і звук.
9. Алофони фонем – варіанти і варіації.
10. Система фонем сучасної української літературної мови. Різні погляди на цю проблему.
11. Голосні української мови. Різні погляди на склад голосних сучасної української літературної мови. Класифікація у сильній та слабкій позиціях.
12. Зміни голосних у мовленнєвому потоці. Вокальна асиміляція [и], [е], [о].
13. Приголосні сучасної української мови, їх відмінність від голосних.
14. Різні погляди на склад приголосних фонем сучасної української літературної мови.
15. Класифікація приголосних за участю шуму і голосу.
16. Класифікація приголосних за місцем творення.
17. Класифікація приголосних за способом творення.
18. Класифікація приголосних за твердістю і м'якістю. Напівпом'якшені приголосні сучасної української літературної мови.
19. Фонетична та фонематична транскрипції.
20. Типи змін приголосних у мовленнєвому потоці.
21. Акомодация приголосних до голосних і голосних до приголосних.
22. Асиміляція приголосних та її різновиди.
23. Асиміляція приголосних за участю голосу і шуму.
24. Асиміляція приголосних за місцем творення. Взаємодія у мовленні свистячих із шиплячими.
25. Асиміляція приголосних за місцем і способом творення. Зміна проривної вимови на зімкнено-прохідну.
26. Асиміляція приголосних за м'якістю і твердістю. Варіантна вимови сполучень приголосних.
27. Позначення на письмі м'якості й напівпом'якшеності приголосних.
28. Наслідки дисиміляції приголосних.
29. Позиційні фонетичні (живомовні) чергування.
30. Спрощення груп приголосних, передача цього явища на письмі та в мовленні.
31. Звукове поле фонем /е/, /и/, /і/.
32. Звукове поле фонем /о/, /у/, /а/.
33. Звукове поле фонем /з/, /с/.
34. Звукове поле фонем /т/, /д/.
35. Звукове поле фонем /ш/, /ж/.
36. Найдавніші чергування голосних у коренях слів.
37. Чергування /о/ та /е/ з нулем звука.

38. Чергування /о/ та /е/ з /і/. Відхилення від цього чергування.
39. Чергування /е/ з /о/ після шиплячих та /й/. Відхилення від цього чергування.
40. Фонemi /е/, /о/ та /и/ у сполуках із плавними /р/, /л/.
41. Чергування /г/, /к/, /х/ – /ж/, /ч/, /ш/. Відхилення від цього чергування.
42. Чергування /г/, /г', /к/, /х/ – /з', / дз', /ц', /с'.
43. Чергування приголосних у дієслівних формах, його функції.
44. Поняття про морфону.
45. Чергування однієї фонemi із сполученням двох фонем. Вияв цього чергування і функція.
46. Склад, типи складів, складоподіл. Відмінність між фонетичним та орфографічним складоподілом.
47. Орфоепія і культура мовлення. Вимова голосних /е/, /и/, /о/, /і/.
48. Вимова приголосних [г], [дз], [дж].
49. Вимова приголосних [й], [в].
50. Вимова свистячих приголосних у сполученні з шиплячими та навпаки.
51. Вимова [д], [д'], [т], [т'] у сполученні зі свистячими.
52. Вимова [д], [д'], [т], [т'] у сполученні з шиплячими.
53. Вимова твердих і м'яких приголосних у сполученні з [й]. Позначення роздільної вимови на письмі.
54. Вимова слів іншомовного походження.
55. Українська графіка. Принципи української графіки.

ОЦІНЮВАННЯ

Методами оцінювання поточного та періодичного контролю є усне опитування, оцінювання виконання практичних завдань, оцінювання фонетичного та фонематичного аналізу, запису слів на диктофон з дотриманням орфоепічних норм, тестування, контрольне опитування.

Формою контролю з курсу «Сучасна українська мова» для студентів спеціалізації «Українська мова та література», «Прикладна лінгвістика» є іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточний та періодичний контроль								Індивідуальне самостійне завдання + Т2, Т15	Підсумковий контроль (іспит)	Сума балів
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					
Т1 -3- 6	Т 4	Т 5	Т 7	Т 8	Т9	Т 10-11	Т 12-14	10	40	100
5	5	5	5	5	5	5	5			
Контрольна робота за змістовим модулем 1 – 5					Контрольна робота за змістовим модулем 2 – 5					

Рекомендована література

Основна

Дружинець М. Л. Українська орфоепія: історія, теорія, практика. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 122 с.

Дружинець М. Л. Українське мовлення сучасної молоді України та зарубіжжя: нестійкі норми вимови. *Мова: класичне-модерне-постмодерне*. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. Вип. 3. С. 219–227.

Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий, 2014. 168 с.

Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія: збірник вправ і завдань. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: видавець Голіней О.М., 2018. 168 с.

Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч./ А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.

Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для студентів-філологів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2017. 178 с.

Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. 213 с.

Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К.Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А.К.Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

Сучасна українська мова: практикум / М. Л. Дружинець, А. П. Романченко. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2022. 187 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 176 с.

Фащенко М. М., Волосевич З. І., Микитин-Дружинець М. Л., Сенік Г. В., Яковець С. Г. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2010. 210 с.

Додаткова

Бондаренко В. До питання про подвійний наголос в українському слові. *Українське мовознавство*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. Вип. 38. С.19–24.

Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія.

- Лексикологія. Лексикографія: Навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
- Бондар О. І. Система фонем української мови (динамічний підхід). *Мова: структура, суспільство, культура*. Одеса: Одес. нац. ун-т імені І.І.Мечникова, 2012. С.79-84.
- Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Біблос, 2002. 576 с.
- Глуховцева К. Д. Складні питання сучасної української літературної мови. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія: навч. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2008. 260 с.
- Дружинець М. Л. Вимова приголосних звуків українськими респодентами ПМР: норма та девіації. *Слов'янський збірник: зб. наук. праць*. Вип. 20. Чернівці: Букрек, 2016. С. 71–85.
- Дружинець М. Л. Психофоносемантика та кольорова гама українських сонорних звуків: експериментально-компаративний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. 10. Т. 2. С. 16–21.
- Дружинець М. Л. Психофоносемантика українських голосних звуків: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Мюнхен, 2018. 104 с.
- Дружинець М. Л. Соціофонетичний опис українського мовлення сучасної молоді: вимова звукосполук. *Ukrainica VIII: Univerzita Palackeho v Olomouci*. Olomouc, 2016. С. 53–60.
- Дружинець М. Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти. Одеса: Одеський національний університет, 2019. 580 с.
- Дружинець М. Л. Українське усне мовлення сучасної молоді України та Придністров'я: орфоепія звукокомплексів. *International Scientific and Practical Conference World Science*. №7 (23). Vol. 4. Dubai, UAE, 2017. С. 12–17.
- Дружинець М. Л. Фонетичне значення голосних звуків української мови: компаративний аспект. *Materialele conferintei stintifice internationale «Relevanta si calitatea formarii universitare competente pentrupresent si viitor»*. Balti: S. n., 2016. С. 117–121.
- Ищенко О. Акустичні характеристики голосних звуків української мови (експериментально-фонетичне дослідження). *Українська мова*. 2008. №4. С. 102–111.
- Літературна норма і мовна практика: монографія / Єрмоленко С. Я., Бибик С.П., Коць Т. А., Сюта Г. М., Чемеркін С. Г. / за ред. С Я. Єрмоленко. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. 320 с.
- Микитин-Дружинець М. Л. Орфоепічний стандарт української мови: історія та реалії. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: Астропринт, 2009. Вип.18. С. 363–369.
- Микитин-Дружинець М. Л. Орфоепія українських звукосполук. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Вип. 52. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 321–327.

- Орфографічно-орфоепічний практикум із сучасної української літературної мови / М. М. Фащенко та ін. Одеса: Астропринт, 2003. 240 с.
- Плющ Н. П., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 272 с.
- Плющ М. Я., Леута О. І., Гальона Н. П. Сучасна українська літературна мова: зб. вправ : навч. посібник. Київ: Вища шк., 2003. С. 287 с.
- Савченко І. С. Змішані типи консонантної асиміляції за артикуляційно-акустичними ознаками. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць. Черкаси: Вид. від. ЧДУ, 2007. Вип. 5. С.41–49.
- Савченко І. С. Чисті типи консонантної асиміляції за артикуляційно-акустичними ознаками. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць. Черкаси: Вид. від. ЧДУ, 2008. Вип. 6. С.136–147.
- Сучасна українська літературна мова: підруч. / А. П. Грищенко, Л.І.Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.
- Сучасна українська літературна мова: підруч. / М. Я. Плющ, С.П.Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. 7-ме вид., стер. Київ: Вища шк., 2009. 430 с.
- Сучасна українська літературна мова. Фонетика і фонологія: Практикум / за ред. М. М. Фащенко. Одеса: Астропринт, 2000. 68 с.
- Сучасна українська літературна мова. Фонетика: навч. посіб. / Надія Плющ, Оксана Бас-Кононенко, Зоя Дудник, Оксана Зубань. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2002. 173 с.
- Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 2001. 400 с.
- Сучасна українська мова: підручник / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева]. Київ: Либідь, 2005. 488 с.
- Тестові завдання з орфографії та орфоепії сучасної української мови (з орфоепічним коментарем). Навчальний посібник / За редакцією М.Л.Микитин-Дружинець. Одеса: Астропринт, 2009. 340 с.
- Ужченко В. Д., Терновська Т. П., Маркотенко Т. С. Сучасна українська мова: зб. вправ і завдань : навч. посібник. Київ: Вища шк., 2006. 286 с.
- Українська мова: Орфографія. Орфоепія: Тестові завдання: навч. посіб. / За ред. М. Л. Микитин-Дружинець. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 336 с.
- Фаріон Ірина. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія. Вид. 3-те, доп. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
- Фащенко М. М. До проблем орфоепії: африкати [дж] та [дз] в українському літературному мовленні. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: Астропринт, 2009. Вип. 18. С. 369–377.
- Фащенко М. М. До проблем орфоепії. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: Астропринт, 2000. № 9. С. 369–380.
- Фащенко М. М. Орфоепія дієслівних форм. *Записки з українського мовознавства*: зб. наук. праць / відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 9. С. 42–51.

Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови. Харків, 2002. 1054 с.
Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2007. 823 с.
Ющук І. П. Українська мова: підруч. Київ: Либідь, 2006. 640 с.
Druzhynets M. Psychophonosemantics of Ukrainian voiceless sounds (two-stage experimental research). *Science and society. Accent Graphics Communications & Publishing*. Hamilton, Canada, 2017. P. 103 –110.
Druzhynets M. Ukrainian oral speech on the diachronic level: orthoepy of the first-printed sources of the 19 th century. *Topical Issues of Science and Education*. Warszawa, 2017. Vol. 2. P. 41–46.
Klajn I. Gramatika srpskog jezika. Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna stedstva. 2005. 286 s.
Krčtová M. Fonetika a fonologie. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 155 с.

Довідкова

Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови. Київ: Наук. думка, 2002. 464 с.
Головащук С. І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 319 с.
Орфоепічний словник української мови / уклад.: М. М. Пещак, В.М.Русанівський та ін. Київ: Довіра, 2001. Т.1. 955 с ; Київ: Довіра, 2003. Т. 2. 918 с.
Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
Українська мова: енциклопедія / [редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 2000. 752 с.
Український орфографічний словник / уклали В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л.Л. Шевченко, Г. М. Ярун; за ред. В. Г. Склярєнка. Київ: Довіра, 2008. 983 с.
Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ: Наук. думка, 2019. 391 с.

Електронні інформаційні ресурси:

1. www.library.edu-ua.net/ – Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського
2. <http://www.nbuv.gov.ua> – веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського
3. <http://www.nplu.org> – веб-сайт Національної парламентської бібліотеки України
4. <http://www.ukrbook.net> – веб-сайт Книжкової палати України імені Івана Федорова
5. <http://library.zntu.edu.ua/res-libr-el.html> – веб-сайт «Бібліотеки в мережі Internet»
6. info@lib.ua-ru.net – наукова електронна бібліотека «Веда»

7. Journals.uran.i.ua – «Наукова періодика України»

8. <http://onu.edu.ua/uk/> – сайт Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ГЛОСАРІЙ

АКОМОДАЦІЯ (лат. *accomodacio* – пристосування) – один з видів комбінаторних змін звуків: пристосування вимови голосного й приголосного, що стоять поруч. У сучасній українській мові, наприклад, приголосні перед лабіалізованими голосними [o], [y] огублюються: [д^оочка], [т^оуман], а голосні заднього ряду під впливом сусідніх м'яких приголосних стають більш передніми: [д'акувати], [са-д'ім'].

АКУСТИЧНА ТЕОРІЯ СКЛАДУ, теорія сонорності, теорія висхідної гучності – теорія, що розглядає склад як сполуку звуків з більшим чи меншим ступенем гучності. Голосний, як найгучніший звук, приєднує до себе менш гучні звуки – нескладотворчі, тобто приголосні. Згідно з цією теорією межа між складами проходить у місці найменшої гучності.

АКЦЕНТ (лат. *accentus* – наголос) 1. Те саме, що наголос. 2. Діакритичний знак, за допомогою якого на письмі позначається наголос (*нога́ – мн. но́ги*). 3. Своєрідне вимовляння звуків нерідної мови, зумовлене артикуляційною базою рідної мови (іншомовний А.), або сукупність особливостей вимови, характерних для певного діалекту і не властивих літературній мові, зумовлена недосконалим володінням її нормами (діалектний А.).

АЛОФОН (від грец. *άλλο* – інший і *φωνή* – звук) – варіант фонем, її звуковий вияв у певній фонологічній позиції.

АЛФАВІТ (грец. *άλφαβήτα*, від назв перших літер грецького алфавіту – альфа та бета (віта), абетка, азбука – сукупність усіх букв або складових знаків, прийнятих у писемності будь-якої мови і розташованих у певному усталеному порядку.

АПОСТРОФ (') (від грец. *ἀπόδεξις* – звернений убік) – надрядковий значок у вигляді коми, яким передають на письмі роздільну вимову твердих приголосних перед наступними я, ю, є, ї (*п'ять, під'їзд, пір'я, Лук'ян*).

АРТИКУЛЯЦІЙНА ТЕОРІЯ СКЛАДУ – теорія, згідно з якою склад утворюється шляхом артикуляторного м'язового напруження, що зростає в напрямку до вершини складу (голосного) і спадає на його межі.

АРТИКУЛЯЦІЯ (лат. *articulatio* – розчленування, від *articulare* – розчленовувати, чітко вимовляти) – робота органів мовлення в процесі мовотворення.

АСИМІЛЯЦІЯ (лат. *assimilatio* – уподібнення) – вид комбінаторних змін звуків: артикуляційне уподібнення звуків один до одного в межах слова або словосполучення. А. виникає між звуками одного типу (голосних з голосними, приголосних з приголосними). Розрізняють повну і часткову А. – залежно від ступеня уподібнення звуків. Вплив попереднього звука на наступний є прогресивною А., а наступного на попередній – регресивною. Взаємодіяти можуть сусідні звуки (контактна А.) і звуки на відстані (дистантна А.). А. приголосних буває за місцем і способом творення,

твердістю, м'якістю, участю голосу (глухістю, дзвінкістю), а голосних – за рядом, підняттям, огубленням (лабіалізацією).

АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЗВУКІВ – різні способи дослідження мовних звуків. Розрізняють три основні аспекти вивчення мовних звуків – акустичний (фізичний), фізіологічний (артикуляційний), соціальний (функційний). Перший аспект передбачає вивчення акустичних властивостей звука, його якостей залежно від періодичності коливань, що становлять джерело звукових хвиль, тобто їх вияву у вигляді музичних тонів чи шуму; висоту звуків, що зумовлюється кількістю коливань за певну одиницю часу; інтенсивність, що залежить від амплітуди і частоти коливань; тембр, залежний від поєднання основного і додаткових тонів. За акустичними властивостями звуки поділяються на голосні та приголосні, дзвінкі та глухі, високої і низької тональності. Другий аспект – це дослідження роботи органів мовлення в процесі творення звука. На основі артикуляційних ознак звуки діляться на голосні і приголосні; голосні поділяються на переднього, середнього, заднього ряду, високого, середнього низького підняття, огублені і неогублені, а приголосні – на губні, передньоязикові, середньоязикові, задньоязикові і т.д. Третій аспект – це вивчення функцій звука у слові, найважливішими з яких є розпізнавальна й розрізнявальна. Цей аспект найважливіший для лінгвіста, який передусім вивчає звук як функційну одиницю мови, тобто фонему.

АФРИКАТИ (лат. *affricata* – притерта, від *affricare* – терти) – зімкнено-щілинні приголосні – складні приголосні звуки, артикуючи які розкриваємо зімкнення і повітря проходить з тертям через щілину. До них належать звуки [ц], [ц'], [ч], [ч'], [дж], [дж'], [дз], [дз'].

БОКОВІ ПРИГОЛОСНІ, латеральні приголосні – приголосні, при вимові яких зімкнення язика із зубами або альвеолами залишається непорушним, але обидва боки язика не притискаються до зубів, а утворюють щілину, крізь яку проходить струмінь видихуваного повітря. До них належать приголосні [л], [л'].

БУКВЕНО-ЗВУКОВЕ ПИСЬМО (інші назви – алфавітне, літерно-звукове, фонемо-графічне) – письмо, де кожен графічний знак (буква) передає окремий звук (фонему).

ВИПАДНІ ЗВУКИ – звуки, що випадають у корені або в суфіксі при словозміні чи словотворі, тобто чергуються з нулем звука (в українській мові це насамперед звуки [о], [е]): *сон – сну, день – дня*.

ВІДКРИТИЙ СКЛАД – склад, що закінчується на голосний звук. Напр. у слові *весна* два відкриті склади: *ве-сна*. У сучасній українській мові переважають відкриті склади.

ВОКАЛІЗМ (від лат. *vocalis* – голосний звук) – система голосних звуків мови або діалекту на певному етапі їхнього розвитку.

ГАПЛОЛОГІЯ (від грец. *ἀπλόο* – простий і *λόγος* – слово) – різновид дієрези, спрощення морфемного або звукового складу слова внаслідок випадіння одного з двох сусідніх однакових чи подібних складів або окремих звуків під

дією дисиміляції (*Ісус із Ісус, розм. сьодні із сьогодні, довгообразий із довгообразий*).

ГАРМОНІЯ ГОЛОСНИХ (грец. ἀξκνλία – співзвучність, злагодженість) – особливий вид регресивної асиміляції голосних у суміжних складах: попередній голосний певною мірою уподібнюється до наступного за підняттям або лабіалізацією. Напр., ненаголошений [e] перед наступними наголошеними голосними вищого підняття [и], [і], [у] наближається до [и] або чергується з ним ([*ме^нті*], [*у се^нл'і*], [*бе^нр'у*] або [*миті*], [*у сил'і*], [*бир'у*]), а перед голосними [e], [a] зберігає свою якість ([*метé*], [*мелá*]).

ГЛАГОЛИЦЯ – (від. старослов'ян. глаголь «слово», глаголити «говорити») одна з найдавніших слов'янських систем письма (азбук). Більшість фахівців вважає, що її створив близько 863 року слов'янський просвітител ь Кирило для потреб першої міжслов'янської літературної мови – старослов'янської мови.

ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні, при вимові яких голосові зв'язки не дрижать, а утворюють між собою щілину, крізь яку проходить струмінь видихуваного повітря: [п], [п'], [т], [т'], [к], [к'], [ц], [ц'], [ч], [ч'], [с], [с'], [ф], [ф'], [ш], [ш'], [х], [х'].

ГОЛОВНИЙ ВАРІАНТ ФОНЕМИ, головний вияв фонемі – звук, мінімально залежний від сусідніх звуків та від позиції в слові.

ГОЛОС – звуковий потік, що утворюється в гортані завдяки періодичним коливанням голосових зв'язок при проходженні через них повітряного струменя.

ГОЛОСНІ ЗВУКИ, голосівки – звуки мовлення, в основі яких лежить музикальний тон (голос), утворюваний при розкритому мовному каналі внаслідок коливань голосових зв'язок і дальшої модифікації у надгортанних порожнинах. 6 голосних звуків, що виступають у максимально незалежній позиції: [a], [o], [y], [e], [и], [і].

ГОЛОСОВІ ЗВ'ЯЗКИ – два ряди симетричних м'язових волокон на щитоподібному хрящі. Між ними при вдиханні повітря утворюється щілина у вигляді трикутника (голосова щілина). Під час вимови вільні краї голосових зв'язок зближуються по всій довжині і струмінь повітря, що виходить із легень, натикається на перепону – зімкнені голосові зв'язки. Періодичне зімкнення і розімкнення утворюють періодичні коливання повітря, що сприймаються як музикальний тон (голос). Якщо між голосовими зв'язками з'являється щілина, виникає шепіт.

ГРАФЕМА (від грец. γξαζή – запис, накреслення) – найменша смислорозрізнювальна одиниця писемної мови, що відповідає фонемі в усному мовленні. В українській мові розрізняють 33 графеми.

ГРАФІКА (грец. γξαζηθή, від γξάζω – писати) – сукупність усіх рукописних та друкованих знаків певної писемності (графемі, розділові знаки, шрифтові різновиди та ін.), а також розділ мовознавства, що вивчає співвідношення писемних знаків зі звуковою системою мови.

ГУБНІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні, що утворюються за участю губ. Поділяються на губно-губні: [б], [п], [м], [в], що утворюються при змиканні

або зближенні нижньої губи з верхньою, та губно-зубні: [в], [ф], що утворюються нижньою губою і верхніми зубами.

ДЕНАЗАЛІЗАЦІЯ – (від лат. de- – префікс зі значенням віддалення, припинення, скасування, усунення і назалізація) – втрата носової артикуляції, перехід носового голосного в ротовий.

ДЕПАЛАТАЛІЗАЦІЯ – (від лат. de- – префікс зі значенням віддалення, припинення, скасування, усунення і палаталізація), диспалаталізація – втрата м'якості приголосних.

ДЗВІНКИ ПРИГОЛОСНІ – приголосні, при вимові яких дрижать голосові зв'язки: [б], [б'], [в], [в'], [д], [д'], [д̥], [д̥'], [з], [з'], [дж], [дж'], [ж], [ж'], [г], [г'], [г], [г'], [м], [м'], [н], [н'], [л], [л'], [р], [р'], [й].

ДИСИМІЛЯЦІЯ (лат. dissimilatio – розподібнення) – один з видів комбінаторних змін звуків: розподібнення приголосних у межах слова. Розрізняють регресивну Д. (зміну звука під впливом наступного) і прогресивну (зміну звука під впливом попереднього). Можлива Д. сусідніх звуків (контактна Д.) і звуків, розділених іншими звуками (дистантна Д.). І контактна, і дистантна Д. може бути прогресивна і регресивна.

ДИСТРИБУЦІЯ ЗВУКА (англ. distribution – розподіл, розповсюдження, від лат. distributio – поділ, розподіл) – сукупність усіх оточень, у яких зустрічається звук, на відміну від оточень, у яких він зустрічатись не може. Напр., звук [и] в українській мові зустрічається переважно після твердих приголосних і не зустрічається після м'яких і пом'якшених приголосних звуків.

ДИФТОНГ (грец. δίζθvγγvo, від δίζ – двічі та θvγγvo – звук), двозвук – поєднання двох голосних звуків в одному складі (напр. дифтонг їе у наголошеному складі в північноукраїнських говорах: дїед, ліес).

ДРИЖАЧІ ПРИГОЛОСНІ, вібранти – приголосні, при вимові яких відбувається ритмічне зімкнення і розімкнення зігнутого кінчика язика з альвеолами, унаслідок чого мовленнєві органи дрижать (утворюють вібрацію). До них належать звуки [р], [р'].

ЗАГАЛЬНА ФОНЕТИКА – розділ фонетики, що вивчає спільні для багатьох мов звукові закони, тобто загальні закономірності творення звуків, їхніх сполук, впливу одних на інші, акустичні й артикуляційні властивості тощо, і служить основою для вивчення звукових особливостей окремих мов.

ЗАДНЬОЯЗИКОВІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні [г], [г'], [к], [к'], [х], [х'] що творяться внаслідок активної артикуляції задньої частини спинки язика.

ЗАКРИТИЙ СКЛАД – склад, що закінчується на приголосний звук. Напр. у слові понеділок останній склад закритий: по-не-ді-лок.

ЗВУК – найдрібніша акустико-артикуляційна одиниця мовлення, конкретний варіант фонемі як звукового інваріанта в системі мови. Звук у фонетиці розглядають у трьох аспектах: акустичному (слухове враження, яке викликає звук), артикуляційному (робота органів мовлення при вимові звука), функційному (розрізнення знакових одиниць мови, до складу яких входить звук).

ЗВУКОВІ ЗАКОНИ, фонетичні закони – регулярні звукові відповідності між різновидами тих самих слів в одній мові або споріднених мовах (напр., чергування [o], [e] у відкритому складі з [i] – в закритому в українській мові: *коза – кіз, семи – сім*).

ЗІМКНЕНО-ПРОРИВНІ ПРИГОЛОСНІ – звуки, при вимові яких активний орган мовлення змикається з пасивним, а струмінь видихуваного повітря прориває це зімкнення (звуки [б], [б’], [п], [п’], [д], [д’], [т], [т’], [г], [г’], [к], [к’] в українській мові).

ЗІМКНЕНО-ПРОХІДНІ ПРИГОЛОСНІ, напіввідкриті – приголосні, при артикуляції яких активні й пасивні органи мовлення утворюють водночас зімкнення, а повітря проходить крізь щілину в іншому місці. До них належать звуки [м], [м’], [н], [н’], [л], [л’], [р], [р’].

ЗІМКНЕНО-ЩІЛИННІ ПРИГОЛОСНІ, афrikати (лат. *affricata* – притерта, від *affricare* – терти) – складні приголосні звуки, артикуючи які розриваємо зімкнення, і повітря проходить з тертям через щілину. До них належать звуки [ц], [ц’], [ч], [ч’], [дж], [дж’], [дз], [дз’].

КОМБІНАТОРНИЙ ВАРІАНТ ФОНЕМИ – звук, що його вимовляємо замість головного вияву під впливом іншого звука (напр. звук [д’] у слові боро[д’]ба є комбінаторним виявом фонем /т’/ перед наступним дзвінким [б]).

КОМБІНАТОРНІ ЗМІНИ ЗВУКІВ – фонетичні зміни, зумовлені взаємодією звуків у мовленні. Розрізняють три основні типи К.з.з. – асиміляцію, дисиміляцію, акомодацию, а також їх особливі вияви – гаплогію, епентезу, дієрезу, метатезу, які виникають на основі асиміляції та дисиміляції.

КОМПЛЕКСНА ТЕОРІЯ СКЛАДУ – теорія, згідно з якою склад – це комплексне явище, що є наслідком дії акустично-артикуляторних, просодичних і фонологічних чинників.

КОНСОНАНТИЗМ (від лат. *consonans (consonantis)* – приголосний звук) – система приголосних фонем у мові. У сучасній українській літературній мові систему консонантизму утворюють 32 приголосні фонем.

КОРЕЛЯЦІЯ (лат. *correlatio* – співвідношення) – ряд фонематичних протиставлень за однією диференційною ознакою. Для системи приголосних фонем сучасної української мови характерна кореляція за дзвінкістю – глухістю ([б] – [п]) і твердістю – м’якістю ([н] – [н’]).

КОРОТКІСТЬ – коротка часокількість голосного або приголосного звука.

ЛАБІАЛІЗАЦІЯ (лат. *labialis* – губний) – артикуляція деяких голосних звуків, коли губи протягуються вперед, утворюючи круглий отвір. В українській мові лабіалізованими є голосні заднього ряду [o], [y].

МИЛОЗВУЧНІСТЬ, евфонія – здатність фонетичної системи мови до мелодійного звучання, а також створення звукових образів у висловлюванні. До засобів милозвучності в сучасній українській мові, зокрема, належать: варіанти мовних одиниць (напр. прийменник *в* і його варіанти *у, ув, уві, ві*), спрощення в групах приголосних (*тиждень – тижня*), поява голосного між

приголосними (*весна – весен*) і на початку слова (*ржа – іржа*), поява приголосного між голосним (*наук – навук*) тощо.

МІНІМАЛЬНА ПАРА – два різні слова або дві форми того самого слова, що різняться однією фонемою (*син – син'*, *дорога – дороги*).

МОВЛЕННЯ – процес реалізації мовної діяльності, єдиний об'єктивний прояв мови.

МОВНИЙ ПОТІК – суцільне мовлення, безперервна мовна діяльність, що утворює взаємозв'язану послідовність звуків, слів, словосполук, висловів.

НАГОЛОС – виділення складу в слові (словесний Н.), слова в синтагмі (синтагматичний Н.) або синтагми у фразі (фразовий Н.). В українській мові словесний наголос насамперед динамічний (у ньому наголошений склад виділяється з-поміж ненаголошених посиленням м'язової напруги), вільний, різномісний (може стояти на будь-якому складі слова), рухомий (змінює своє місце при зміні форм того самого слова: *ногá – нóгу*) і містить у собі часокількісний елемент (наголошений голосний відзначається більшою тривалістю порівняно з ненаголошеним). У багатоскладових може бути два і більше наголосів: головний (позначається знаком `) і побічний (позначаються знаком ^) або побічні (*тихоплінний, електрoкардіoграфія*).

НАЗАЛІЗАЦІЯ (франц. nasalization, від лат. nasus – ніс) – поява носового тембру в деяких звуках унаслідок опускання м'якого піднебіння та одночасного виходу повітря через рот і ніс.

НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ (від лат. neutralis – що нікому не належить, нічий) – у фонології нерозрізнення, збіг у якійсь позиції звукових виявів двох однакових фонем ([проз'ба] – збіг комбінаторного варіанта фонemi /с'/ з головним виявом фонemi /з'/).

НЕМИЛЮЗВУЧНІСТЬ, какофонія – неприємне для слуху звучання, яке виникає при настирливому повторенні тих самих звуків і звукосполук.

НЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ – голосні звуки, які не несуть на собі наголосу і характеризуються порівняно з наголошеними меншою напруженістю органів мовлення, меншою тривалістю, а отже, і меншою чіткістю артикуляції. У цій позиції звуки заднього ряду більше або менше переміщуються вперед, переднього – назад, високого підняття – вниз, високого – нагору.

НЕПРИКРИТИЙ СКЛАД – склад, що починається голосним звуком. Напр. у слові *але* перший склад неприкритий: *а-ле*.

ОГЛУШЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ – фонетичне явище, коли дзвінкий приголосний вимовляється як глухий, тобто відбувається нейтралізація дзвінких і глухих приголосних (*легенький – лехко*).

ОДЗВІНЧЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ – фонетичне явище, коли глухий приголосний вимовляється як дзвінкий (*великий – Велигдень*).

ОКАННЯ – заміна в українських говорах [а], [у] на [о] в ненаголошеній позиції на протизагу аканню (переходу [о] в [а]) і уканню (заміні [о] на [у]), напр. уживання [о] замість [а] в середньополіських говорах (*кортoпля – 'картопля*) чи замість [у] в покутських говорах (*поделко – 'пуделко*).

ОПИСОВА ФОНЕТИКА – розділ фонетики, який вивчає всі наявні в конкретній мові звукові одиниці, закономірності їх ужитку, звукові зміни, наголошування, інтонування та інші особливості звукового ладу мови певного періоду.

ОРГАНИ МОВЛЕННЯ – мовний апарат, органи людини, що беруть участь в утворенні звуків. До органів мовлення належать: язик, губи, зуби, альвеоли, тверде і м'яке піднебіння, нижня щелепа, носова та надглоткова резонансні порожнини, бронхи, дихальне горло, гортань, легені, діафрагма.

ОРФОГРАМА – (від грец. ὀρθόο – правильний і γράμμα – писемний знак, літера) – написання за відповідним правилом або за традицією, яке обирається з кількох можливих. Розрізняють літерну (буквену) і нелітерну (небуквену) О. за ознакою вибору з кількох варіантів однієї літери чи вибору з кількох варіантів правильного написання слова – разом, окремо, через дефіс чи з'ясування місця переносу з рядка в рядок.

ОРФОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК, правописний словник – словник, у якому в алфавітному порядку дано перелік нормативних написань слів та їх окремих форм на основі чинного правопису.

ОРФОГРАФІЯ (грец. ὀρθογραφία – правопис, від ὀρθόο – правильний і γράφω – писати) – історично сформована й загальноприйнята система правил щодо способів передавання звукового мовлення на письмі, яка разом із пунктуацією становить правопис даної мови. О. визначає правила передавання звуків (фонем) літерами, написання слів разом, окремо й через дефіс, уживання великої літери, правила переносу слів з рядка в рядок, а також регулює правила написання афіксів і закінчень відмінюваних слів.

ОРФОЕПІЧНИЙ СЛОВНИК – словник, у якому зафіксовано норми літературної вимови біля кожного з реєстрових слів, поданих в алфавітному порядку. Вперше орфоепічні норми сучасної української літературної мови зафіксовано в словнику-довіднику «Українська літературна вимова і наголос» (1973; укладачі І. Вихованець, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Г.Щербатюк). 1984 року вийшов «Орфоепічний словник» М. Погрібного, а 2001-2003 – «Орфоепічний словник української мови» в 2 томах.

ОРФОЕПІЯ – (грец. ὀρθοέπεια – правильна мова, від ὀρθόο – правильний і εἶπε – мова, слово) – 1. Сукупність вимовних норм літературної мови, що охоплюють правила вимови звуків і звукосполук у мовленнєвому потоці, правил наголошування слів, інтонування і ритмомелодики. 2. Розділ мовознавства, що вивчає норми літературної вимови.

ПАЛАТАЛІЗАЦІЯ (лат. palatum – піднебіння) – пом'якшення приголосних у певних фонетичних позиціях унаслідок додаткового підняття язика до піднебіння.

ПЕРЕДНЬОЯЗИКОВІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні, що утворюються за активної участі передньої частини язика. В українській мові це звуки [д], [т], [з], [з'], [с], [с'], [дз], [дз'], [ц], [ц'], [ж], [ж'], [ч], [ч'], [ш], [ш'], [дж], [дж'], [н], [н'], [л], [л'], [р], [р'].

ПЕРЕНОС СЛОВА – членування слова на письмі згідно з правилами переносу. Перенос слова здійснюється в тому разі, коли воно не вміщується в

залишене місце рядка, тобто коли написана початкова частина завершує даний рядок, а решта переноситься на початок нового.

ПИСЬМО – знакова система фіксації мови за допомогою умовних графічних засобів для передавання інформації на віддалі й закріплення її в часі. Розрізняють чотири основні типи письма залежно від смислового обсягу графічних знаків: піктографічне, ідеографічне, складове (силабічне) і буквено-звукове.

ПІДНЯТТЯ – рух язика по вертикалі, що надає голосним звукам [a], [o], [y], [e], [и], [і] специфічного тембру. В українській мові існує чотири види П. язика: високе, високо-середнє, середнє, низьке.

ПОДОВЖЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ – збільшення тривалості звучання м'яких ([д'], [т'], [ц'], [з'], [с'], [н'], [л']) і пом'якшених ([ж'], [ч'], [ш']) приголосних унаслідок асиміляції звука [й], напр. [суд'ja] – [суд'д'а].

ПОЗИЦІЙНИЙ ВАРІАНТ ФОНЕМИ – звук, що вимовляється замість головного вияву залежно від позиції в слові (початкової, серединної, кінцевої) або від місця наголосу (напр. у слові ста[у] звук [у] є позиційним варіантом фонем /в/ у кінці слова після голосного).

ПОЗИЦІЯ (лат. position -- положення) фонологічна – позиція фонем щодо іншої фонем або щодо місця та наголосу в слові. Розрізняють сильну і слабку позицію. Сильна П. – позиція максимального звукового розрізнення. Для голосних це переважно наголошена позиція, для приголосних – перед голосними. Слабка П. – місце фонем в слові, де її звуковий вияв залежить від впливу сусідніх звуків, місця слові (голосних і приголосних) чи наголосу (тільки голосних).

СВИСТЯЧІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні, при вимові яких повітря проходить крізь вузьку щілину між зубами і язиком, унаслідок чого з'являється характерний присвист, що супроводжує їхню вимову: [з], [з'], [с], [с'], [дз], [дз'], [ц], [ц'].

СЕГМЕНТНІ ЗВУКОВІ ОДИНИЦІ, лінійні звукові одиниці – звуки, які вичленовуємо в мовленнєвому потоці і які розташовані в лінійній послідовності. Це звук і склад, фонетичне слово, синтагма, фраза.

СЕРЕДНЬОЯЗИКОВІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні звуки, що утворюються за участю середньої спинки язика. В українській мові до них належить звук [й]. Деякі вчені до них зараховують ще й м'які [д'], [т'], [н'], [л'].

СИНТАГМА (грец. Σύνταγματος, буквально — «разом побудоване, з'єднане») – інтонаційно-сміслова єдність, мінімальна інтонаційна одиниця мовлення, що виражає у певному контексті одне поняття і може складатися із одного слова, словосполучення і цілого речення.

СКЛАД – це частина слова, вимовлена одним поштовхом видихуваного повітря: *по-ра, о-чі, каз-ка*. Кожен склад може мати тільки один голосний звук. Голосні звуки називають складотворчими.

СОНОРНІ ПРИГОЛОСНІ (лат. sonorus – дзвінкий, гучний), сонанти – приголосні звуки, при творенні яких голос переважає над шумом. В українській мові до них належать: губно-губні [в], [в'], губні носові [м], [м'],

передньоязикові: плавні [л], [л'], носові [н], [н'], дрижачі [р], [р'], а також середньоязиковий [й].

СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ – втрата одного із звуків у групах приголосних, що виникає або внаслідок занепаду колишніх зредукованих ь, ь і зафіксована на письмі (*чьстьный* – *чесний*), або вона з'являється внаслідок усунення немилозвучних сполук приголосних у живому мовленні і на письмі не фіксується (шістнадцять – [ш'існадз'ц'ат']).

СТЯГНЕННЯ ГОЛОСНИХ – злиття двох сусідніх чи первісно розділених звуком й (який з часом скоротився) двох голосних в один звук. В українській мові стягнулися здебільшого голосні в групах айа, ойе, ейе, уйу, ийі, ійі, що передусім спричинило появу стягнених прикметникових форм, напр. молода <молодаа <молодайа, старе <старее <старейе <старойе.

ТРАНСКРИПЦІЯ (лат. transcription – переписування) – спеціальна система письма, яку застосовують для точного відтворення звукового або фонемного складу слів і текстів. Розрізняють фонетичну і фонематичну транскрипції. Фонетична Т. – це засіб передавання на письмі усного мовлення з його звуковими особливостями. Вона ґрунтується на такому принципі: кожна буква позначає на письмі лише той самий звук, а кожен звук передається завжди тією самою буквою. Фонематична транскрипція передає на письмі тільки фонемний склад морфем, слів і текстів, а не відтінки звуків, у яких реалізуються фонемі. Для фонематичної Т. використовують точно визначену кількість знаків, що відповідає кількості фонем у мові. Для фонематичної транскрипції одиниць сучасної української літературної мови вживають 38 знаків: 32 на позначення приголосних фонем, 6 – голосних.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ (лат. trans – через і littera – буква) – буквене передавання слів і текстів, записаних за допомогою однієї графічної системи, засобами іншої графічної системи (на відміну від транскрипції, де буквами однієї мовної системи передаються звуки іншої). Напр. у парах капричіо – капричо, Боккачіо – Боккачо вживання в українському написанні букви і – це застосування принципу транслітерації, її відсутність – принципу транскрипції (і в італійській мові не вимовляємо, а тільки пишемо).

ФОНЕМА (грец. ζῶμα – звук, голос) – найменша неподільна одиниця мови, яка протиставлена іншим фонемам у системі мови і служить для творення та розрізнення слів та їхніх форм. Ф. виконує три основні функції: будівельну (конститутивну), коли вона виступає як одиниця мови, що входить до вищих мовних одиниць – морфем і слів; розрізнявальну (диференційну), коли вона виступає як одиниця розрізнення морфем і слів; ототожнювальну (ідентифікаційну), коли в ній об'єднуються близькі звукові відтінки.

ФОНЕТИКА (грец. ζῶμαθητρο – звуковий, голосовий) – 1) звуковий лад мови; 2) розділ мовознавства, що його вивчає.

ФОНЕТИЧНЕ СЛОВО – слово або словоформа, яке (яка) складається з одного наголошеного складу або містить кілька складів, згрупованих навколо наголошеного ([já], [ме^нé], [домéне^н]). Ф. с. — це самостійне слово разом із ненаголошеими службовими словами (прийменниками, сполучниками або

частками), які приєднуються до нього в усному мовленні. Слова, які приєднуються до наступного слова, називаються проклітиками (*над хатою*). Слова, які приєднуються до попереднього слова, називаються енклітиками (*годи-бо*).

ФОНЕТИЧНІ ОДИНИЦІ – одиниці фонетичного рівня мови – сегментні (звук, склад, фонетичне слово, синтагма, фраза, текст) і суперсегментні (наголос, інтонація, ритмомелодика).

ФОНЕТИЧНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОПИСУ – передавання слів на письмі згідно з їх літературною вимовою, коли кожному звукові відповідає окрема літера: *хата, душа*.

ФОНЕТИЧНИЙ РОЗБІР – вид мовного аналізу, при якому слово, записане фонологічною і фонетичною транскрипціями, поділяють на склади, з'ясовують їх типи, визначають кількість фонем і дають характеристики головних виявів усіх фонем та позиційних і комбінаторних варіантів фонем (якщо вони наявні в слові).

ФОНІКА (від грец. ζῆλη – звук, голос) – звукова організація, інструментування мовлення.

ФОНОЛОГІЧНА СИСТЕМА – сукупність фонем певної мови в їхніх взаємозв'язках. У складі Ф. с. сучасної української літературної мови нараховують 38 фонем.

ФОНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ СКЛАДУ – теорія, згідно з якою склад становить голосна фонема або голосна фонема і властиве певній мові фонемне оточення з одного чи кількох приголосних, що групуються навколо цієї голосної.

ФОНОЛОГІЯ (від грец. ζῆλη – звук, голос і ἵκνω – слово, вчення) – 1) розділ мовознавства, що вивчає звуки з погляду їх функціонування в мові – як фонemi; 2) фонологічний рівень мовної структури. Дехто з учених вважає фонологію самостійною науковою дисципліною, що користується лінгвістичними методами дослідження і відрізняється від фонетики, об'єктом якої є акустичні й фізіологічні властивості мовних звуків. Більшість вчених сходиться на думці, що фонологія і фонетика становлять одну науку, яка вивчає різні аспекти того самого об'єкта – мовних звуків.

ФРАЗА (від грец. φράση – спосіб висловлювання, стиль, зворот) – основна одиниця мовлення в його звуковій формі, яка має смислову цілісність та інтонаційну будову. Найчастіше відповідає поняттю речення, хоч може бути і словом, парцельованою (відокремленою) частиною речення, послідовністю речень з певним інтонаційним малюнком. Слова в реченнях інтонаційно передусім об'єднує фразовий наголос.

ЧЕРГУВАННЯ ФОНЕМ, історичне чергування, морфонологічне чергування, традиційне чергування – зумовлена історичними причинами заміна однієї фонemi іншою (*[рука - ручка - руц'і]*), сполукою фонем (*[робити] - [робл'у]*) або фонемним нулем (*день - дня*) в межах тієї самої морфеми, яка служить додатковим засобом слово- або формотворення.

ШИПЛЯЧІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні звуки [дж], [дж'], [ч], [ч'], [ж], [ж'], [ш], [ш'], які артикуються кінчиком язика, який утворює на

альвеолах і вище щілину, ширшу ніж при [з], [с], унаслідок чого при їх вимові між зубами, язиком, щоками й губами виникає шипіння.

ШУМНІ ПРИГОЛОСНІ – приголосні, при вимові яких шум переважає над голосом (дзвінкі приголосні [б], [б'], [в], [в'], [д], [д'], [дз], [дз'], [з], [з'], [дж], [дж'], [ж], [ж'], [г], [г'], [г], [г']) або які складаються тільки з шуму (глухі приголосні [п], [п'], [т], [т'], [к], [к'], [ц], [ц'], [ч], [ч'], [с], [с'], [ф], [ф'], [ш], [ш'], [х], [х']).

ЩІЛИННІ ПРИГОЛОСНІ, фрикативні приголосні (франц. *fricatif*, від лат. *fricatus* – тертя), спіранти – звуки, при вимові яких струмінь видихуваного повітря проходить крізь вузьку щілину, утворювану артикуляційними органами: [в], [в'], [ф], [ф'], [з], [з'], [с], [с'], [ж], [ж'], [ш], [ш'], [г], [г'], [х], [х'], [й].

Навчальне видання

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА

Електронні методичні рекомендації
та матеріали до практичних занять з курсу
для здобувачів першого курсу філологічного факультету
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія

Електронне практичне видання

Укладач

Дружинець Марія Львівна

Оригінал-макет виготовлено в авторській редакції

Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читачів файлів формату PDF.

Обсяг даних 0,7 МБ.

Кафедра української мови та мовної підготовки іноземців
Філологічний факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058